

Detajl prizora »Raj« iz uprizoritve Škofjeloškega pasijona 2015. Foto: Patricija Belak

MATIJA OGRIN

TRI STOLETJA PASIJONSKEGA IZROČILA K VPRAŠANJU ZAČETKOV ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Globoko zgodovinsko ozadje, ki obdaja preteklost Škofjeloškega pasijona ali procesije, se je nekoliko zasvetlikalo iz teme, ko smo ob pripravi kritične izdaje, izšla je leta 2009, postali pozorni na dva sklopa dejstev. Oba kažeta, da je Škofjeloški pasijon starejši, kakor se je dotlej zdelo, in da je še pred obstoječim rokopisom obstajalo neko sosledje prepisov, verzij, odlomkov, na osnovi katerih je sedanji Pasijon nastal – pokazala se je sled obstoja njegove besedilne tradicije. Mnogi bistveni podatki so se prvič pojavili, ali pa jih je bilo prvič moč umestiti v prave povezave, ko je Monika Deželak Trojar za omenjeno izdajo raziskala, prevedla in komentirala dokumente, ki so spremljali rokopis, tako imenovane *Liste ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*.

Od objave kritične izdaje je zdaj minilo sedem let, od začetka njene priprave (2006) pa deset let. Po tem času se je smiselno ozreti na nekaj ključnih spoznanj, ki jih je edicija prispevala (četudi bom pri tem ponavljal že znane ugotovitve), še zlasti glede datacije Pasijona, in jim *izmeriti daljo in nebeško stran* – ponovno pretehtati njihovo veljavnost.

* * *

Nedvomno drži, da cela vrsta dejstev kaže na obstoj loške pasijonske tradicije že pred letnico 1721, ki je dotlej veljala kot leto nastanka Škofjeloškega pasijona (ŠP). Prvi sklop pomembnih podatkov predstavljajo znamenja tradicije, ki jih vsebuje sam tekst Pasijona. Ta vsebuje precej referenc na utečene stare navade in prakse iz poprejšnjih uprizoritev, kakor denimo »Konja je doslej vselej dal na voljo g. pl. Kossen (bis Dato allerzeit ...)«; »Grob nosi 14 mož, ki so še zmeraj bili meščani (welche allerzeit gewessen Seyn Burger auß der Gmein)« in več podobnih.¹ Če bi namreč Pasijon res nastal šele leta 1721, kakor se glasi kronogram na folijo 2, potem njegov tekst ne bi mogel vsebovati takšnih izjav, ki izrecno govorijo o predhodnih uprizoritvah.

¹ Oče Romuald: *Škofjeloški pasijon. Znanstvenokritična izdaja*. Ur. M. Ogrin. ZRC SAZU, Celjska Mohorjeva Družba, 2009, str. 345. (Dalje: Romuald 2009)

Pro Notitia futuri Saeculi.
Processionis in die Parasceues.

Ad repetitam Instantiam, et denixas preces Ill^{mi} Dni
Baronis Antonij ab Ekar Chorissimi Dni Dni Principis Episcopi;
Frisingensis Patruelis, et actualis Capitanei Locopolitani, nec
non Rectoris Almi, ac Celeberrimi Atchi Confraternitatis Sⁿⁱ
Corporis Christi una cum intercessione totius Conventus hujus Con-
fraternitatis, Annui, et concessit A. S. L. N^{ro} Christophoro Grelensis
Minister Localis, cum consensu Vallis Definitionis in Capitulo Segate
Eagenfurtensi, ut nos Capucini hujus Conventus Locopolitani, in honorem,
et memoriam amantissima Passionis D. N. J. C. Sacra Processionis pro
die Parasceues Curam, et Laborem assumamus eamq; debito ordine
dirrigamus omni t^h Anno statim post novum in Januario ab aliquo
ex Confraternitate officiali suppliciter exorandi. his praemis.

IN VESIA **VIS** **IN** **C**EPIT **RE** **DE** **M**PTORIS
nostrⁱ **PRO** **C**EP^{IO}. die 3. Martij

Quam ex Ordinatione praenominati A. S. L. Localis P^r
Romualdus à S. Andrea actualis Con: Ordinarius sub P^r
Anathangelo Tulminensi Guardiano, suo Labore, et Industria
funditus erexit, et solemniter per figuras, et figurata in Lucem
per quidam vigente Populi concursu produere fecit si Aprilis
Sumptibus Almi Confraternitatis Sⁿⁱ Corporis N^{ri} 1721.

Prav tako drži, da folij 2, ki govori o začetkih Pasijona (*Pro Notitia futuri Sæculi*) in nosi kronogram z letnico 1721, ni nastal sočasno z nobenim drugim delom rokopisa, zlasti ne z glavnim tekstom p. Romualda, in je bil od zunaj prilepljen v rokopis. Tudi besedilo na njem skriva več zagonetk in ga je treba brati od sile previdno.

Ko namreč na foliju 2 beremo, da je kapucinom dovolil prevzeti skrb za loško procesijo »prečastiti oče provincial Krištof iz Gradca [...] na naslednjem celovškem kapitlju«, se problem pokaže, ko izvemo, da je bil omenjeni kapitelj, t.j. zborovanje vodstva kapucinske province, šele 23. maja 1721, procesija na Veliki petek pa je bila kar mesec in pol prej: 11. aprila 1721, priprave nanjo pa so se pričele že 3. marca; na to neskladje je prvi opozoril France Štukl.² Da bi torej loški kapucini na svojo roko začeli uprizarjati Pasijon in za nazaj prejeli dovoljenje provinciala, si ni mogoče niti misliti. Navidezno navzkrižje med obema datumoma je moč pojasniti le tako, da so kapucini na prošnjo loških meščanov že poprej vodili pasijonsko procesijo in je redovno vodstvo bilo s tem seznanjeno, na zborovanju 23. maja 1721 pa so tej že obstoječi praksi predstojniki podelili trdno regularno obliko z jasnimi razmejitvami pristojnosti med bratovščino Svetega Rešnjega Telesa in loškimi redovniki. Pogosto je v življenju tako, da najprej obstaja neka človeška dejavnost, šele nato sledi pravna refleksija s svojimi pravili kot višja stopnja istega procesa. Tudi pri loškem pasijonu je bilo tako: že samo dejstvo, da je pasijon leta 1721 potekal 11. aprila, vodstvo pa je odločalo o tem na kapitlju 23. maja, pove, da je prej obstajala procesija, nato podrobnejša pravila o njeni pripravi.

Drugič, ko beremo osem pravnih točk ali pravil na prvih listih Pasijona, se ob sedmi točki zavemo, da to niso pravila, izdana na omenjenem kapitlju 23. maja 1721, ampak nekoč pozneje, saj rokopis pravi, da mora voditelj procesije »ravnati tako, kakor mi je odpisal prečastiti oče Gotthard iz Gradca, zdajšnji provincial, ko sem ga vprašal (*ut rescripsit ARP Gotthardus Graecensis pro tempore Prouincialis mihi inuestiganti ...*).«³ Namesto provinciala Krištofa zdaj nastopa pater Gotthard iz Gradca.

V izdaji kapucinskih virov, ki sta jo pripravila p. Metod Benedik in pokojni p. Angel Kralj, najdemo, da je bil p. Krištof Graški provincial od leta 1713 do 1716, nato pa spet od 1719 do kapitlja v septembru 1722. Tako je moral biti že dlje časa seznanjen z dejavnostjo loških kapucinov glede procesije in je na kapitlju 23. maja 1721 sprejel le natančnejši sklep, po kakšnih pravilih naj z njo nadaljujejo. Pater Gotthard Graški pa je postal provincial naših kapucinov šele 28. sept. 1725, bil nato znova potrjen na kapitlju 16. maja 1727 in opravljal to funkcijo še do jeseni

² France Štukl: Drobižki k Škofjeloškemu pasijonu. *Loški razgledi* 46, 1999, str. 106.

³ Prim. Romuald 2009, str. 18, 174.

1728, ko je redovna provinca dobila drugega voditelja.⁴ Ker je p. Gotthard Graški v sedmi točki pravil izrecno naveden kot aktualni provincial, dobimo s tem ključno osnovo za datacijo osrednjega, glavnega besedila Pasijona. Iz teh podatkov je moč glede datacije ŠP skleniti dvoje, kar se zdi zunaj dvoma:

- Folij 2 – uvodni kroniški list – je bil napisan ločeno od preostalega rokopisa, gotovo po 23. maju 1721 (kapitelj v Celovcu), a ne pozneje kot ob vezavi leg v kodeks, kar se je zgodilo okrog leta 1730. Neznano roko, ki ga je spisala, smo imenovali roka A.
- Glavno besedilo Pasijona je napisala roka B – najverjetneje sam pater Romuald – vsekakor po izvolitvi novega provinciala Gottharta Graškega dne 28. sept. 1725 in gotovo pred Velikim petkom, 11. aprila 1727; tako je namreč datirana prva *Periocha*, povzetek vsebine, ki napoveduje celotno uprizoritev, in je zapisana v prihodnjiku oz. kot napoved (Vorgefelt wierd) in ne kot poročilo o minulem dogodku.

Glavno besedilo ŠP je bilo torej nedvomno zapisano v ohranjeni rokopis med 28. septembrom 1725 in 11. aprilom 1727 (najverjetneje pač zgodaj 1727), dodatki pa v letu 1728 in pozneje. Folij 2, ki govori o uprizoritvi pasijona v letu 1721, je bil načeloma lahko napisan in prilepljen šele ob vezavi snopičev v sedanji kodeks okrog lega 1730; seveda pa je bil lahko napisan tudi prej, a vlepljen pozneje.

Toda vsi ti podatki govorijo o nastanku *rokopisa* ŠP kot materialnega izdelka. Literarno besedilo, ki je v tem rokopisu ohranjeno, pa je brez dvoma starejše. Koliko starejše, o tem nimamo nobenih pozitivnih podatkov. Pač pa imamo, k sreči, posredne podatke, ki jih nudijo spremni dokumenti, torej zunaj-besedilna tradicija Pasijona, ki jih je Monika Deželak Trojar objavila v kritični izdaji kot *Liste ob kodeksu ŠP*.⁵

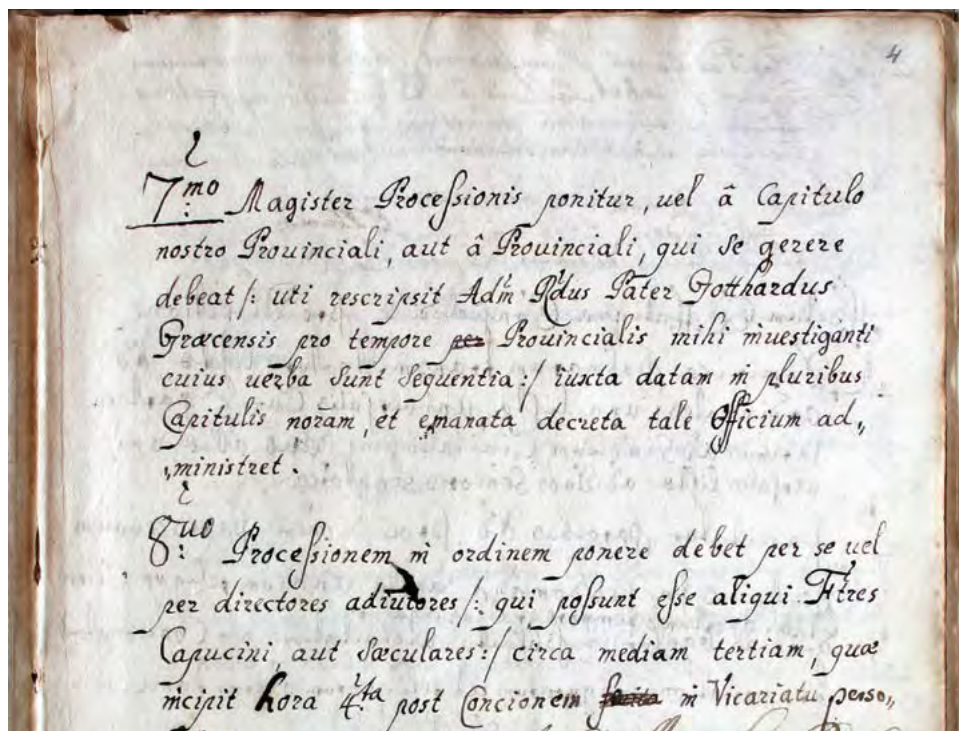
Med njimi sta brez dvoma najbolj pomembna najstarejša dokumenta, ki ju je Trojarjeva poimenovala *Pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713* in *Povabilno pismo patra Romualda iz leta 1715* ali kratko List 1 in List 2.

V Listu 1 so ključnega pomena podatki, ki govorijo o uporu in vojni, v katerih je Trojarjeva kot prva prepoznala tolminski kmečki upor spomladi 1713.⁶ Pismo navaja dva obsežnejša seznama pasijonskih podob in škofjeloških vasi, ki jim je zaupana njihova izvedba. Pri tem je bistveno, da tudi ta, najstarejši dokument o pasijonski tradiciji na Loškem vsebuje več izrazov, ki spet kažejo na ustaljene navade, ali pa je za njihovo razumevanje potrebno poznavanje okoliščin iz poprejšnjega izkustva, denimo voditeljevo vabilo: »Tisti pa, ki želijo nastopiti pri konjenici Turkov ali mrličev ali priti v železnih oklepih s konji, naj se pravočasno zgla-

⁴ Metod Benedik, Angel Kralj: Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 16. Teološka fakulteta, Ljubljana 1994, str. 157–182. (Dalje: Benedik-Kralj 1994, AE 16)

⁵ Prim. Romuald 2009, str. 269–318.

⁶ Monika Deželak Trojar: Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona. V: Romuald 2009, str. 372–374.

Del folija 4

sijo na običajnem kraju procesije – *ut se tempestive in loco consueto processioinis insinuent*.⁷ Kaj je pomenilo »pravočasno« in »na običajnem kraju«, so ljudje kajpada mogli vedeti le iz utečenih navad in izkustva.

Drugi ključni podatek nam daje List 2, *Povabilno pismo patra Romualda iz leta 1715*. Posebna dragocenost tega dokumenta je v tem, da ga je lastnoročno napisal p. Romuald in da je povrh datirano: 9. april 1715. V njem je presenetljiv podatek, s katerim nam pater Romuald postreže v formulaciji svojega vabila: da namreč vabi častitega župnika in farane »k svoji procesiji – *ad processioinem meam*«. Ta izraz precej izrecno potrjuje ne le, da je pasijon obstajal že leta 1715, ampak tudi prepoznavno Romualdovo avtorstvo v njem.

Iz Lista 1, ki nam nudi vpogled v izročilo loške procesije pred patrom Romualdom in je bila v letu 1713 že visoko razvita, in Lista 2 je torej mogoče skleniti naslednje.

Izročilo loške procesije je bilo v letu 1713 že trdno ukoreninjeno v domače navade pred Veliko nočjo; poleg tega List 1 napove, da bo prihodnje leto – po našem sklepanju 1714 – nastopil novi voditelj procesije. In res v Listu 2 pater Romuald

⁷ Prav tam, str. 270, 300.

dne 9. aprila 1715 že vabi *k svoji procesiji*. Tedaj je torej že imel pasijonsko besedilo, v katerega je predelal dotedanjo tradicijo loških in drugih spokornih procesij ter jo nato morda še razvijal do leta 1727, točneje, do takrat, ko je med jesenjo 1725 in Veliko nočjo 1727 nastal sedaj znani rokopis procesije. Po tem sklepanju vidimo začetek besedila ŠP v letu 1715.

To sklepanje poveže v smiselno razlago podatke iz dokumentov List 1, List 2, ter fol. 2 in fol. 14 iz ŠP. Razlaga se zdi trdna. Ugovor, ki je mogoč proti nji, vidim v tem, da List 2 ne vsebuje podatka o kraju, kjer je bil zapisan, ali konkretno: v pismu, kjer pater Romuald vabi župnika k svoji pasijonski procesiji, ni z ničemer določeno, da res vabi na procesijo v Škofji loki. Lahko bi se izkazalo, da je bil spomladi 1715 pater Romuald, denimo, v Radgoni ali katerem drugem manjšem kraju, kjer so kapucini prirejali spokorno procesijo in so tam prav tako imeli le »revno in preprosto opremo – *noster professionis apparatus pauper sit et modicus*.«⁸ Če tudi se zdi, da se podatki iz Lista 1 in Lista 2 smiselno ujemajo le ob predpostavki, da je bil List 2 napisan v Škofji Loki, bi za neizpodbitno umestitev Lista 2 v uprizorjanje škofjeloške procesije potrebovali kakšen podatek, da je bil pater Romuald spomladi 1715 res v Škofji Loki. Tega podatka pa, kolikor razumem, nihče od nas trenutno ne pozna.

* * *

Kako torej razumeti genezo pasijonskega besedila patra Romualda, še zlasti v primeru, če novih podatkov o patru Romualdu ne bo?

Menim, da četudi bi se izkazalo kaj tako nepričakovanega, kot denimo, da je bil pater Romuald za Veliko noč 1715 v nekem drugem mestu, to ničesar ne vzame gotovosti glede geneze Romualdovega *pasijonskega besedila*, pač pa nam le odvzame dokaz o uprizoritvi Pasijona tega leta v Loki. Tudi v tem primeru bi namreč pater Romuald moral imeti neko besedilo, na podlagi katerega je v nekem mestu priredil pasijon in suvereno vabil tamkajšnjega župnika k *svoji procesiji*. In če je od drugod potem prišel v Škofjo Loko, tistega prvotnega besedila prav gotovo ni zavrgel, ampak ga je razvijal in predeloval naprej.

Časovni razpon, v katerem je p. Romuald zanesljivo mogel predelovati in dopoljevati svoj pasijon, sega torej od 1715 do 1727. Kaj natančneje naj bi v tem loku pomenil Veliki petek 1721, ki ga folij 2 omenja kot čas postavitve pasijona, ni jasno; ali gre le za novo ureditev pravno-organizacijskega okvira prireditve, ali za izdelavo novih podob v smislu rekvizitov in opreme, ali za novo predelavo besedila? Nagibam se k prvi možnosti ali k povezavi prve in druge. Dokaza pro ali contra pa, žal, nimamo.

⁸ Prav tam, 277, 303.

Dejstvo je le, da folij 2 pravi, da je pater Romuald, »zdajšnji redni pridigar«,⁹ postavil pasijon pod očetom gvardijanom Agatangelom Tolminskim (gvardijan v Loki od 1718 do 23. maja 1721)¹⁰ in na ukaz »častitega očeta provinciala«, Kristofa Graškega, ki je bil provincial od leta 1719 do septembra 1722. Skratka, tudi po dikciji samega folija 2 je ŠP mogel nastati pred letom 1721.

Če sklenem, imamo o škofjeloški procesiji vrsto dokumentov, ki govore: da ta že leta 1713 ni bila novost, ampak utečena navada; da je v letu 1715 po vsem sodeč nastopil kot njen voditelj pater Romuald; da so bila trdna pravila o njenem uprizarjanju sprejeta ali dopolnjena leta 1721 in da je bila tega leta na novo postavljena; in da je do pomladi 1727 bilo v ohranjeni rokopis zapisano besedilo, znano kot Škofjeloški pasijon.

Vsekakor je pred nami obširen proces, v katerem ni moč pokazati na eno samo točko, v kateri bi ŠP nastal. Pač pa v tem procesu izstopata dva vidika: če se nam zdi bolj pomembna sama *priredivitev* procesije s svojo zunanjo pojavnostjo in organizacijo, potem se bomo ob pomanjkanju izdatnejših podatkov oprli na letnico 1721. Če pa se nam zdi pomembnejše pasijonsko besedilo patra Romualda, njegova stvaritev baročne dramsko-meditativne literarne umetnine, potem bomo njen začetek videli v letu 1715. Zame ni dvoma, da se mi zdi to gledišče pomembnejše.

Najbolj pomembno pa je kljub vsem možnim zanimivostim nekaj drugega: da razumemo, da je Pasijon *spokorna procesija* Velikega petka, v kateri premišljujemo skrivnost Gospodovega trpljenja zaradi naše grešnosti. To je jedro in smisel pasijonske pobožnosti, iz njega naj bi izhajala in se vanj stekala vsa zunanja gledališko-uprizoritvena pojavnost Škofjeloškega pasijona. Zaradi tega jedra, ki živi iz več kot 300-letnega izročila, bo škofjeloška procesija živela tudi v prihodnje.

⁹ V kritični izdaji sem narobe zapisal (str. 352), »da je bil pater Romuald ob uprizoritvi pasijona leta 1721 redni pridigar v Loki«. Folij 2 pravi le, da je procesijo postavil pater Romuald, »actualis concionator – zdajšnji redni pridigar«, zdajšnji pač glede na tisti sedanjik, v katerem je neznani pisec napisal folij 2. Kdaj točno je to bilo, ne vemo.

¹⁰ Prim. Benedik-Kralj 1994, AE 16: 151, 153, 155, 167, 169–175.